

nációba a növendék már saját stílusát – illetve kezdő szinten még csak preferenciáit – is beleviheti. Természetesen mozdulatok szintjén itt is a pontosságra törekszünk, de a növendékeknek lehetőségük van saját testükhöz és lélekállapotukhoz formálni a táncot. A másik lehetőség arra, hogy időnként teret engedjünk a növendékek kreativitásának, és ilyen szempontból is fejlesszük őket, a különböző mozgásos „játékok”, melyek egyébként több, a tánchoz elengedhetetlen képességet is fejlesztenek, csak más úton, mint az óra megszokott gyakorlatai (3).

Jegyzet

(1) Például: Jackson és Csíkszentmihályi, 2001, 14. A flow-élmény sokféle helyzetben és tevékenységben megtapasztalható, például kertészkedés, kreatív szellemi munka, előadóművészet, képzőművészet, szurkolás. A sport a flow-élmény megélésére különösen alkalmas. Ennek ellenére tudjuk, hogy sok sportoló egyáltalán nem tapasztalja meg.

(2) „A társas támasz legalább két egyén közötti erőforrás cseréjére vonatkozik, amelyeket a támaszt nyújtó vagy a támaszt elfogadó érzékel és az elfogadó jóllétének növelésére irányul.” (Bővebben lásd: Lénárt, 2002, 121–128.)

(3) Számos, a színész- és táncművészképzésben általánosan használt mozgásos játékot találunk Callery (2001) könyvében.

Irodalom

Andreasen, Nancy C. – Black, Donald W. (1997): *Bevezetés a pszichiátriába*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.

Bakanek György – Boros Szilvia – Lénárt Ágota (2000): *Nők sportja*. Ifjúsági és Sportminisztérium, Budapest.

Blount, Trevor – McKenzine, Eleanor (2004): *Pilates-módszer*. Gabo Könyvkiadó, h. n.

Bojtos Csilla (é. n.): *Bojtos-torna. Biztonságban a gerinc*. DVD.

Brennan, Richard (2001): *Az Alexander-módszer alapjai*. Édesvíz Kiadó, Budapest.

Bulla András (2002): *Jóga-izometria*.

Callery, Dymphna (2001): *A Practical Guide to Physical Theatre*. Nick Hern, London; Routledge, New York.

Craftsow, Gary (1999): *Yoga for Wellness*. Penguin, Arkana.

Donáthné Forgács Boglárka (2004): *Gerincbetegségek gyógytestnevelése iskoláskorban*. Budapest.

Iyengar, B. K. S. (1999): *Jóga új megvilágításban*. Saxsum, h. n.

Jackson, Susan A. – Csíkszentmihályi Mihály (2001): *Sport és flow. Az optimális élmény*. Vince Kiadó, h. n.

Lakatos János (é. n.): *LÁB-jegyzet*. h.n.

Lénárt Ágota (2002, szerk.): *Téthelyzetben. Sportpszichológiáról edzőknek és versenyzőknek*. Országos Sportegészségügyi Intézet, Budapest.

Lewis, Daniel (2000): *José Limón tánctechnikája*. Planétás Kiadó, Budapest.

Moriabadi, Uschi (é. n.): *Pilates. Gyakorlatok*. Mérték Kiadó.

Robinson, Lynne – Thomson, Gordon (2001): *Testünk megújítása Pilates-módszerrel*. Golden Book Kiadó.

Searle, Sally – Meeus, Cathy (2005): *Pilates. Titkok nélkül*. Scolar Kiadó, Budapest.

Szigeti Oktávia (é. n.): *Modern jazz oktató DVD*.

Ungaro, Alycea (é. n.): *Pilates-módszer*. Magyar Könyvklub.

Zuckerman, Marvin (1982): *Mi a szenzáció-keresés? Az optimum arousal vagy a jutalmazó rendszer neurotranszmittereinek függvénye?* In Kulcsár Zsuzsanna – Szakács Ferenc (szerk.): *A differenciális pszichofiziológia alapjai*. Szöveggyűjtemény. Tankönyvkiadó, Budapest.

Szilágyi-Nagy Ildikó
Budapest

Történelmi esély az együtt nevelésre – a 19. században

A bentlakásos iskolákban történő nevelés ma a sajátos nevelési igényű tanulók esetében gyakran az elkülönítés, a szegregáció megtettesítőjeként jelenik meg, a társadalmi kirekesztés szimbólumaként, aminek létjogosultsága az esélyegyenlőség szempontjából esetenként kérdésessé is válik. Érdemes ezért áttekintenünk, hogy milyen törekvések találhatók a bentlakásos iskolák kialakulásának hátterében, milyen kezdemé-

nyezések történtek a társadalmi integráció irányában, sőt az együtt nevelés érdekében az oktatásügyben és a tanítók ezen feladatokra való felkészítése érdekében a legkorábbi időszaktól kezdve, hiszen mindezek tanulságai segíthetik a tisztánlátásunkat a mai integrációs és inklúziós törekvések értelmezésében is.

Európában az elemi ismeretekre épülő magasabb szintű képzés bentlakásos intézeti nevelést jelentett a középkortól kezdve a papnövendékek, később a református kollégiumok, majd a leánynevelő intézetek és katonai iskolák növendékei számára. Bentlakásos intézetként működtek emellett természetszerűleg az árvaházak, majd a siket és vak gyermekek számára a 18–19. század fordulóján létesített iskolák is. Ez utóbbiak az elemi képzéstől kezdték az oktatást, de a középfokú ismeretekig és a szakmai képzésig elvezették tanítványaikat, talán a fenti párhuzamnak köszönhetően. Míg az árvák nevelését a községek a 18. század közepétől kötelezően (és persze lehetőségeikhez mérten) finanszírozták, a siket és vak gyermekek intézetei magánintézetként alakultak meg.

Amikor 1802-ben megkezdte működését a váci „siketnémaintézet”, majd a pozsonyi első reformországgyűlésen 1825-ben elkezdődött a vakok magyarországi oktatása, ezek az „intézetek” magánintézetként, támogatók és szülők adományaiából tartották fenn magukat (vesd össze: Borbély, 1902; Herodek, 1926). Az 1830–40-es években ideiglenesen alakultak más intézetek is siket gyermekek számára, de „szakértelem vagy megfelelő anyagi háttér hiányában” rövid időn belül meg is szűntek (vesd össze: Borbély, 1902, 353–359.). A siket és vak gyermekek oktatása sokkal kisebb „fizetőképes keresletre” alapozható, mint például a leánynevelő intézetek fenntartása, így intézményei folyamatos anyagi nehézségekkel küzdöttek, hosszú távú fennmaradásra csak azok számíthattak, amelyeknek lehetőségük nyílt arra, hogy alapítványi helyeket hozzanak létre.

Ilyen körülmények között a szegényebb vagy kevésbé jó pártfogókkal rendelkező családok siket, illetve vak gyermekei számára nem volt reális az „intézeti nevelés”, csupán a népiskolában volt elérhető számukra az iskoláztatás, amelyet akár együtt nevelésnek vagy integrált nevelésnek is tekinthetünk.

Az első intézetalapítók a kezdetektől fogva készültek a siket és a vak gyermekek intézeti és népiskolai oktatására is, egymással párhuzamosan. Így a látássérültek pedagógiájának közép-európai atyja, J. W. Klein, aki Bécsben, 1804-ben alapította meg a vakok iskoláját, saját munkásságának céljaként azt jelölte meg, hogy a vak gyermekeket a legkorábbi életkortól kezdve a családi környezetben és a lakóhelyén lássák el. Ő kezdeményezte azt is, hogy oktatásuk a népiskolákban is megvalósulhasson.

„A bécsi cs. és kir. Intézet jelen múltú igazgatója Klein volt az első, a ki 1810-ben kormányánál javaslatba hozta, miszerint szoríttassanak rá a népiskolák, hogy vegyék pártfogásukba s lehetőség szerint

---

A bentlakásos iskolákban történő nevelés ma a sajátos nevelési igényű tanulók esetében gyakran az elkülönítés, a szegregáció megtestesítőjeként jelenik meg, a társadalmi kirekesztés szimbólumaként, amelynek létjogosultsága az esélyegyenlőség szempontjából esetenként kérdésessé is válik. Érdemes ezért áttekintenünk, hogy milyen törekvések találhatóak a bentlakásos iskolák kialakulásának hátterében, milyen kezdeményezések történtek a társadalmi integráció irányában, sőt az együtt nevelés érdekében az oktatásügyben és a tanítók ezen feladatokra való felkészítése érdekében a legkorábbi időszaktól kezdve, hiszen mindezek tanulságai segíthetik a tisztánlátásunkat a mai integrációs és inklúziós törekvések értelmezésében is.

---

oktassák a vak gyermekeket is. [...] Kleinnak első irata, mely 1836-ban első, 1845-ben második kiadásban jelent meg és a melyben határozottan a vakoknak »szülőföldjük iskolájában« való tanítására fektet nagy súlyt, nem egy helyen követésre talált.” (*Herodek*, 1903, 19.)

Hogy a népiskolákban is lehessen tanítani ezeket a gyermekeket, a tanítók és papok képzésébe próbálták meg bevonni a speciális ismereteket. Emellett javaslatok születtek arra is, hogy ne a népiskolai neveléssel, hanem további intézetalapítással oldják meg a gyermekek családban maradásának kérdését, így ne bentlakásos internátusok, hanem bejáró (externátusi) iskolák megalapítására kerüljön sor:

„A múlt [19.] század 30-as éveiben Ausztriában Czech Ferencz Hermann, a bécsi cs. Kir. Intézet oktatója [...] nézete az volt, hogy a papokat és a tanítókat a központi intézetekben tartandó nyári tanfolyamokon meg kell ismertetni a siketnéma-oktatás módszerével. Az így kiképzettek vezetése mellett minden nagyobb kerületben úgynevezett pótló iskolák (eszternatusok) állítandók fel a környékbeli siketnémák számára.” (*Borbély*, 1902, 333.)

A kezdeményezés nem járt sikerrel, feltehetőleg azért, mert a kötelező iskoláztatás nyilvánítása előtt született meg, amikor a magyar közgondolkodás még nem tartotta egyértelműen szükségesnek, hogy minden gyermek részesüljön iskola oktatásban, és az is nehezítette a helyzetet, hogy a tanítók néhány hetes nyári tanfolyamai nem voltak elegendők a speciális feladatokra való felkészülésre.

Az elemi iskoláztatás igénye

Az 1845-ben kelt *Magyarország elemi tanodáinak szabályai* című rendelet 6–12 éves korig mindenki számára kötelezővé tette az alsó elemi 2 osztályának elvégzését (vesd össze: *Mészáros, Pukánszky és Németh*, 2004) Ez az elemi oktatás kötelezővé tételére irányuló törekvés új lendületet adott a hazai siketek és vakok oktatása számára is, hogy ezáltal „általánosítsák” (*Borbély*, 1902, 332.) vagy „országosítsák” (*Herodek*, 1926, 27.), vagyis minden siket és vak gyermekre kiterjesszék a nevelést.

A korábban felvetődött externátusok alapítására vonatkozó tervet egyelőre elvetették, de a tanítók siketek oktatására való felkészítése szintén osztrák kezdeményezésre megkezdődött. A Császári Udvari Tanulmányi Bizottság az ausztriai tartományok fővárosaihoz intézett 1842. június 14-én kelt 3771/1041. számú rendeletét 1846-ban közzétették a siketek váci intézetének igazgatójával. Ebben olvasható, hogy:

„1. A bécsi intézet mintájára, a siketnémák összes többi intézeteiben is tartassanak előadásokat a siketnémák oktatásáról, mely előadásokon minden theologusnak és tanítójelöltnek szabadságában állandó részt venni oly célból, hogy magát siketnéma-tanítóvá kiképezhesse. Az intézet igazgatója és katechétája köteles minden jelentkező egyének teljes buzgósággal kellő felvilágosítást nyújtani.

2. Tekintettel azon helyeken lévő theologiai tanintézetekre, hol siketnémák számára intézetek nincsenek, felszólítandók az ordinariusok, hogy oly papi tanítókat, kik előzetesen, valamely jól szervezett siketnéma intézetnél a siketnémák oktatásának tudományát elméletileg és gyakorlatilag megszerezték, bizának meg azzal, hogy [...] az önkéntesen jelentkező theologusoknak és tanítójelöltnek előadást tartanak. [...]

5. A vidéki egyházkerületek papsága és a falusi tanítók rendeletileg felhívandók, hogy a képezhető, de intézetbe, vagy szakiskolába fel nem vett siketnémák szellemi kiképzését tehetségük szerint maguk végezzék. E végből az iskolakerületi felügyelők útasíttatnak, hogy látogatási jelentéseikben pontos adatokat szolgáltatassanak a kerületeikben levő siketnémák számáról, képezhetőségéről és azok tényleges kiképzéséről, melyekből a további szükséges intézkedések, dicséret, jutalmak foganatosítására, stb.-re tájékozódás legyen nyerhető.” (*Borbély*, 1902, 334.)

Ebben a rendeletben már egyértelmű, hogy a császári hatalom az oktatás minden (siket) gyermekre való kiterjesztését úgy látta megvalósíthatónak, hogy a tanítókat kiképezék, és ők aztán helyben maguk is tanítsák a siket gyermekeket.

Az 1848-as I. Egyetemes Tanügyi Kongresszus a siketek és vakok oktatásával foglalkozó „jótékony intézeti alszak” munkájának eredményeképpen közleményében a „nemzeti és emberbaráti feladatok” körében fontos lépéseket fogalmaz meg:

„a kiseddóvó- és tanítóképző intézetek növendékeit a siketnéma-oktatás módszerének lényegébe beavassák, hogy így azok az életbe kilépve képesek legyenek a velük egy helységben lakozó siketnéma-gyermekek ébredező szellemét addig is ésszerűen gondozni, mígnem őket valamely rendszeresen vezetett siketnéma nevelő-intézetbe el lehet helyezni”. (Borbély, 1902, 335.)

Ezt a javaslatot a vakok nevelésére vonatkozóval együtt fogadta el és terjesztette be a bizottság (Gordosné, 1993). A magyar törekvések tehát e tekintetben egybeestek az osztrák előterjesztéssel, az „intézetbe fel nem vett” gyermekek esélyeiről azonban reményteljesebben gondolkozott az előterjesztés, a népiskolai elhelyezést az intézetbe való felvételig ajánlván, amelyben benne rejlik a remény, hogy a gyermekek előbb-utóbb részesülnek intézeti nevelésben. Ez persze még évtizedekig nem valósulhatott meg.

A siketek oktatásának megjelenítése a tanítóképezdékben azonban nagy erővel megkezdődött.

„1859-ben Venus Sándor, a bécsi cs. kir. siketnéma-intézet igazgatója rendeltetett Pestre a tanítóképző-intézetbe, hogy ott a tanító-jelölteknek előadásokat tartson a siketnémák oktatásáról. Hasonló célzattal tartottak előadásokat az 1867–68. tanév folyamán Gaál Miklós intézeti hitoktató a pesti központi papnevelésben, Fekete Károly tanár pedig a pesti kath. tanítóképezdében.” (Borbély 1902, 336.)

Fekete Károly váci siketnéma-intézeti igazgató ennek a kezdeményezésnek a kiszélesítésében gondolkodva azt javasolta, hogy

„Tekintve a siketnémák oktatásának nehézségeit, az erre vonatkozó tanmód csak több évi tanulmányozás s gyakorlat által sajátítható el alaposan. Ez okból a rövid határidejű póttanfolyamok nem célravezetők. Sikeresen csak úgy nyerhet elterjedést a siketnémák oktatása, ha a váci intézet egyúttal képezde gyanánt is használtatnék, hol jó eredménnyel képezdékbe végzett fiatal emberek két évig elméletileg s gyakorlatilag tanulmányozván a tanmódot, közülök a legkitűnőbbek az országban, annak bizonyos körökre osztandó részeiben már létező s központok gyanánt kijelölendő néhány tanító-képezdékben, külön tanszék felállítása által útmutatásokat adhatnának a képezdei tanulóknak arra nézve, mikép tanítassanak a siketnémák a népiskolákban. Ehhez megkívántatnék még az is, hogy környékbeli siketnémákat is oktassanak, miáltal kezdetét vehetné egyúttal a siketnémák iskoláinak az intézeteknél célszerűbb és sokkal olcsóbb felállítása úgy, mint ez mostanában Németországban történik. Ezáltal legsikeresebben elérnének azon cél is, hogy a siketnémák oktatása a népiskolákra is kiterjesszessék.” (Borbély, 1902, 337.)

Ezzel párhuzamosan megkezdődött a pozsonyi és a nagykőrösi református tanítóképezdékben a tanítójelöltek felkészítése. A bejáró-, externátusi iskolák alapításának gondolata ekkor indult el hazánkban, amely mellett a népiskolai tanítás lehetősége és szükségessége is újra és újra hangsúlyozódott. A bentlakásos intézetek tehát leginkább a tanítóképzők oktatóinak képzését látták volna el, néhány szerencsés, magas szintű oktatásban részesülő (siket) diák képzése mellett; a tanítóképzőkkel rendelkező központokban létesített iskolák a tanítók képzésében vettek volna részt, és bejáróiskolaként szolgálták volna a siket gyermekek oktatásának ügyét; a központoktól távol lakó gyermekeket pedig az oktatásukra (is) kiképzett tanítók látták volna el. Ez a háromszintű oktatást biztosító elképzelés azonban csak terv maradt, a „tanítóképezdék” ennél szélesebb körben nem érdeklődtek a képzés ilyesféle bővítése iránt.

„Ezek a javaslatok azonban az akkori politikai viszonyok miatt eredménnyel nem jártak. Nemhogy új intézetek nem létesültek, de a váci intézet kivételével a fentebb említett 5 magániskola is megszűnt” (Borbély, 1902, 336.)

Az oktatás minden siket és vak gyermekre történő kiterjesztése tehát, bár a gondolatot fél évszázada érlelték a szakemberek, a kötelező népoktatás elterjedése előtt sem intézetekben, sem pedig a népiskolákban nem tudott megvalósulni.

A kötelező (?) népoktatás

A kötelező népoktatás bevezetése után Ausztriában még hangsúlyosabban megjelent a tanítók felkészítése a vakok és siketek oktatására. Az 1869. május 10-én kiadott törvény kötelezte a népiskolai tanítójelölteket, hogy elsajátítsák a vakok oktatásának módszereit. Emögött az osztrák népszámlálás eredményei állhattak, ahol immár bebizonyosodott, hogy a vakok intézetei, amelyek az egyetlen királyi bécsi intézet mellett mind magánintézetek voltak, nem tudják felvállalni minden vak gyermek oktatásának ügyét, tehát újra kívánatosná vált a népiskolai oktatás, és mellette nemcsak a szükség érvelt, de újra hangsúlyozták azt az előnyét, hogy így a gyermek nem szakad el a családjától (*Entlicher*, 1872).

A kiegyezés számunkra azonban az Ausztriától független oktatásügy megteremtését kínálta, így Magyarországon nem volt már kötelező ez a rendelkezés. Az osztrák törekvések természetesen továbbra is hatottak a siketek és a vakok oktatásának ügyére, a tanítók felkészítésére irányuló törekvéseket a hazai oktatásügy sem adta fel, de a megvalósítás módját másként tervezte.

Hazánkban az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában rendelkezett először „A tanítás kötelezettsége és szabadsága” megvalósításáról:

„1. § Minden szülő vagy gyám, ide értve azokat is, kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak, kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak) nyilvános iskolába járatni, életidejük 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig.”

Ennek az iskoláztatási kötelezettségnek megvalósulása azonban ténylegesen csak az 1910-es évekre történt meg (vesd össze: *Mészáros, Pukánszky és Németh*, 2005). Mivel egyre több gyermek került be ténylegesen a népiskolákba, egyre több olyan különbséget fedeztek fel a tanítók a gyermekek között, amelyek kezelésére nem voltak eszközeik és módszereik, így egyre többen kerültek ki is a népiskolákból.

„2. § Azonban a testileg vagy szellemileg gyenge gyermekeket, a tisztí orvos bizonyítására, az iskolaszék (117. §) rövidebb vagy hosszabb időre fölmentheti az iskolába járás kötelessége alól.

3. § Ragályos bajban vagy elmebetegségben szenvedők, avagy taníthatatlan tompa elméjük kizárándók a nyilvános intézetekből.”

A tanulói különbségeket „testi és szellemi gyengeségként” határozza meg tehát a törvény, és egyrészt megadja a tankötelezettséget, másrészt bármikor visszavonhatóvá is teszi. Az iskolák tehát maguk dönthették el, hogy kik vehetnek részt az oktatásban, és kik azok a „taníthatatlan tompa elméjük”, akik „egyértelműen kizáratnak” az iskolából. Persze abban a helyzetben, amikor úgy határozták meg a tanítás tárgyi feltételeit, hogy „egy teremre 60 gyermeket, s minden gyermekre legalábbis 8–12 négyszögöl lábnyi helyet” számítottak (kb. 1 m²) (ugyanott, 27. §), a személyi feltételek között pedig, hogy „egy tanító 80 növendéknél többet rendesen nem taníthat”, csak külön engedéllyel (34. §), nem is csodálkozhatunk, hogy a gyermekek közötti különbségek komoly nehézséget jelenthettek a tanítóknak.

Ezt követően a népiskolákból kizárt gyerekek számára újabb intézetek felállítására került sor, megnyitották a temesvári, aradi, kaposvári és kolozsvári „siketnéma-intézeteket”, illetve 1875-ben Frim Jakab szervezett magánintézetet „hülyék” számára.

Az intézmények növekvő száma miatt egyre sürgetőbbé vált az oktatásukra alkalmas tanérek képzése is, ezen a téren azonban komoly káosz alakult ki ekkorra. Az 1879. évi 19383 számú miniszteri rendelet (ideiglenes utasítás) számolta fel az eddigi gyakorlatot, mely szerint nem volt előírás a „siketnéma-intézeti-tanítók” számára a tanítói végzettség, inkább a német és latin nyelv, így orvosok, ügyvédek is voltak az első tanárok között a váci iskolában. Ezen rendelettel azonban tanítói vagy lelkészi végzettséghez kötik a „si-

ketnéma-tanítói állást”, és egyúttal meghatározzák a kétéves továbbképzés tartalmát is (vesd össze: *Borbély*, 1902; *Scherer*, 1888).

A siketek és vakok tanítóinak képzésében a korábbiaktól eltérő módon, de újra nagy szükség volt a tanítókra. Scherer ezt úgy fogalmazta meg, hogy „még azt is megengedhetőnek, sőt szerencsésnek tartom, ha a néptanító szabad idejében a siketnémákkal is foglalkozik [...] azt azonban még is kívánatosnak tartom, hogy a siketnéma tanító – ha már igényt tart erre a névre – tényleg is az legyen. S hogy az lehessen, képeztetésre van szükség” (*Scherer* 1888, 179.). Elvált tehát egymástól a siketek népiskolai tanítására kiképzett tanítók és a siketek iskoláiban foglalkoztatott szakemberek felkészítése.

A tanítók felkészítése a siketek népiskolai oktatására azért is szorulhatott ekkor vissza, mert egyre inkább kérdésessé vált a siket gyermek népiskolai tanításának eredményessége:

„...miután a siketnéma gyermek nem hall, ennél fogva beszélni sem tud; minthogy nem érti a tanító szavait, ez pedig viszont őt nem érti meg; továbbá mivel nem követelhető, hogy a néptanító külön órákban tanítsa; hozzájárulván még az is, hogy a tanító nem bír szakképzettséggel, eredményel oktatható-e a siketnéma a népoktatásban?” (*Fekete*, 1887, 3.)

Fekete Károly meg is válaszolja a kérdését: „A siketnéma egészen rendszeres kiképeztetése tehát nem is lehet feladata és célja a népiskolának. De annyi mégis elérhető, hogy a siketnéma gyermek egyetmást előkészítéskép a későbbi intézeti oktatás előtt el-sajátíthat.” Összefoglalja az együtt nevelés előnyeit is: például hogy írni, olvasni és számolni tanulhat, foglalkozik valamivel, ami által „szellemi tevékenysége éleszthető”, megvédhető a „henye életmódtól” és a „kóborlástól”, megtanul figyelni, az iskola és a szülői ház között szorosabb kapcsolat alakítható ki, és tanácsokkal lehet ellátni a szülőket (*Fekete*, 1887, 3.). Konzekvensen jeleníti meg a régi vágyat, amely egyre inkább valósággá válik, miszerint a népiskola az intézeti oktatás előkészítésére lehet alkalmas addig, amíg az intézeti elhelyezésre esetlegesen várni kell.

Hasonlóan érvelnek a vakok tanárai is:

„Azt senki sem kívánhatja józan ésszel egy néptanítótól, hogy negyven, ötven vagy talán még több épszemű gyermeket elhanyagoljon egy vak miatt, kinek már körülményinél fogva sem adhat oly nevelést, mint valamely vakok-intézete. Azt nem is kívánja senki” (*Mihályik*, 1870, 183.)

Talán ismerte Mihályik a 10 éves korában megvakult és tanulmányait később is a népiskolában (majd a berlini vakok iskolájában) folytató J. G. Knie könyveit, aki saját tapasztalatait fogalmazta meg 1851-ben a vakok népiskolai oktatásáról, amelyek között szerepel, hogy az erre vállalkozó tanítókat a vakok iskolájában felkészítették és segédeszközökkel látták el, amelyet ő követésre méltónak tartott (*Degenhardt és Rath*, 2001, 35.). Többek között erre a tapasztalatra építve írhatta ugyanis, hogy:

„Nemcsak én, hanem a külföld előttem számos évvel kimondta és bizonyos fokig gyakorlatilag bizonyította, hogy a népiskola a vak gyámoltalanságától igen sokat lefaraghat, sőt több helyütt hol a va-

Az iskolák tehát maguk döntheték el, hogy kik vehetnek részt az oktatásban, és kik azok a „taníthatatlan tompa elméjűek”, akik „egyértelműen kizáratnak” az iskolából. Persze abban a helyzetben, amikor úgy határozták meg a tanítás tárgyi feltételeit, hogy „egy teremre 60 gyermeket, s minden gyermekre legalábbis 8–12 négyszögöl lábnyi helyet” számítottak (kb. 1 m²) (ugyanott, 27. §), a személyi feltételek között pedig, hogy „egy tanító 80 növendéknél többet rendszeren nem taníthat”, csak külön engedéllyel (34. §), nem is csodálkozhatunk, hogy a gyermekek közötti különbségek komoly nehézséget jelenthettek a tanítóknak.

kok-intézetei a népiskolával kezét fogva egy célra közreműködtek nem egy szegényebb sorsú vakra nézve a népiskola az üdv forrása lett.” (Mihályik, 1870, 183–184.)

Mihályik a speciális eszközökkel való ellátást nem ígéri, de ennek hiányában egyszerű módszereket ajánl könyvében a néptanítók számára, amelyekkel vak gyerekeket tudnának tanítani, a vakok iskolájának szakmai irányítása mellett. Sőt ecseteli az együtt nevelés előnyeit is:

„...egy vakgyermek a népiskolában sokat tanulhat s tanulhatnak róla az épszemű gyermekek is. Alig hiszem hogy lehetne a tanítónak jobb alkalma ifju növendékei szívébe a valódi keresztény szeretet, a humanizmus elveit hathatósan becsepegtetni, mint azon apró szívességek [...] igénybe vételénél, melyekre a vak pályája kezdetén rászorul” (Mihályik, 1870, 186.)

Az intézmények közötti együttműködés az érvek ellenére sem válhatott azonban mindennapos és eredményes gyakorlattá ebben a korban.

A népiskolai oktatásról viszont intézeti férőhely hiányában nem mondhattak le a szakemberek, ezért a tanítók felkészítésébe új módszereket vontak be, a tanítók „szakirodalmi felvilágosítását”. Fekete Károly *A siketnémák oktatása a népiskolában* (1874) címmel állami költségen kinyomtatott és a néptanítók között ingyen terjesztett füzetében a tanítók számára összefoglalta, hogy mit kell tudniuk a „siketnémák” tanításáról, mind az „éperzékűekkel együtt”, mind pedig „magánúton” szervezve meg az oktatást számukra. A tanítóknak tehát egyaránt ajánlotta az együtt nevelést és a tanórák utáni különórákat is.

Emellett 1887-től kiadták és 1890-től ingyen minden tanítóképezdének elküldték népszerűsítési okokból a *Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén* című folyóiratot, amelynek cikkei rendszeresen foglalkoztak az együtt nevelés témakörével, és amelyben nemcsak „siketnémaintézeti-tanárok”, de érdeklődő tanítók is megosztották gondolataikat az együttnevelésről.

Erdélyi Imre szathmári népiskolai tanító például „egyik fiú gyermeke váczi tanítvány lévén”, több alkalommal meglátogatta az intézetet, majd hangot adott annak a tapasztalatának, hogy a siketek oktatásában

„nincs [...] semmi természet fölötti s a Kalauz 1. számában közzétett ugyanily című értekezés nem követel lehetetlenséget, mikor a néptanítóknak keresi a leendő siketnéma tanítót” (Erdélyi, 1887, 54.)

Szerinte ugyanis „az a tanítás által megmentheti tanítványát a koldulástól” (Erdélyi, 1887, 54.). Az együttnevelés sikeréhez azonban hiányol még néhány alapfeltételt: a tanítók tanfolyami továbbképzését, a „későbbi útmutatást” (folyamatos konzultációként értelmezhetjük), a tanításuk módszertanának leírását és a népiskolai tankönyv alkalmatlansága miatt a „váczi intézet” tankönyveinek sokszorosítását.

Megjelennek azonban olyan vélemények is, amelyek az együttes nevelés visszásságát latolgatják, elsőként a képzés területén:

„Ha pedig azok, akik a siketnéma-oktatást hivatásukkal választották és valamely intézetben működnek avagy működni fognak egy kalap alá vonassanak azokkal, kik „a siketnéma-oktatásnak legalább elemeit [...] néhány hétig való szemlélet s gyakorlat által” elsajátították és „rendes tanítói működésük mellett” siketnémákat is taníthatnak „némi sikerrel”; hogy amazoktól csak olyan képesítés kívántassék, mint ez utóbbiaktól; azt sem az ügy, sem az intézetek, sem pedig maguk a tanítók érdekében nem kívánhatja senki” („a.s.”, 1888, 7.)

Egyrészt a képzés terén is egy az akkori célkitűzéseknél realisabb különbségtételre szólít fel: vagyis hogy a tanítóknak csak alapvető tájékoztatásra, míg az intézeti tanároknak alapos kiképzésre van szükségük. Másrészt a siketek népiskolában való oktatásának megvalósíthatóságát és eredményességét is kétségbe vonja, másokhoz hasonlóan:

„A ki a jelenlegi népiskolai tantervet ismeri, be fogja látni, hogy célirányos siketnéma-oktatás rendszer népiskola mellett tökéletes lehetetlenség, miután nem áll elegendő idő rendelkezésre. E mellett bizonyít különben a szakiskolák megfeszített munkássága is, melyek daczára ennek, ritka esetben képesek növendékeikkel brillirozni” (Berecz, 1888, 36.)

Mindezek hatására a siketek és a vakok népiskolai oktatása kikerült a reális lehetőségek közül, majd pedig a siketek népiskolai oktatására való felkészítés is a tanítóképzésből.

A tanítók „siketnéma-intézeti tanítónő” képzése maradt az a cél, amelynek érdekében 1890-ben megnyitotta kapuit a „siketnéma-tanítói tanfolyam” a budai Paedagogiumban (Scherer, 1890, 55.). A tanfolyamhoz kapcsolódó gyakorlóhelyként 1891-ben megnyílt a budapesti siketek iskolája is a Festetics utcában. Felsőbb évfolyamos elemi és polgári tanítójelölteket készített fel Ákos (Scherer) István „váci siketnéma-intézeti tanító” 4 tantárgy során, tárgyanként heti 2 órában a siketek oktatására. A tanfolyam résztvevői számára szükséges tananyagot pedig *A siketnéma-oktatás és nevelés kézikönyve* címen 1895-ben kiadott jegyzetében foglalta össze. A tanfolyam 5 évig működött, ezalatt 84 hallgatója volt, akik közül 9 dolgozott később a siketek intézeteiben. Miniszteri rendelet garantálta (az 1890. évi 47200.), hogy a tanfolyam második éve után „siketnéma-tanítói oklevelet” kapjanak a tanítójelöltek, de mivel az elmélyült munkára a képzés egyéb követelményei miatt nem maradt idejük, csupán a letett vizsgákról kaptak bizonyítványt, illetve a részvételükről igazolást. A kezdeményezés azonban elbukott, „újabb bizonyítékául a korábbi hasonló próbálkozások életképtelenségének” (Gordosné, 2000, 17.).

A tanítóképzésből kikerült kísérlet a váci siketek iskolájában folytatódott 1895-től, 2 éves elméleti és gyakorlati képzést biztosító tanfolyamként. Ez a tanfolyam nyújtott alapot a későbbiekben a vakok, a „hibásbeszédűek”, a „gyengeelméjűek” tanítóit képző tanfolyamok számára, adott alapot és helyet a fenti szakterületek mindegyikére felkészítő egységes gyógypedagógus-képzésnek.

Egyre több tanuló különbség

A siketek és vakok oktatása mellett a népiskolából kikerülő újabb tanulói csoportok oktatásának igénye is felmerült. Az 1870-es népszámlálás összeírta a vakok (0,12 százalék), „siketnémák” (0,13 százalék), „elmebeteg” (0,09 százalék) aránya mellett a „hülyék” (0,14 százalék) arányát is, akik összességében a lakosság 0,5 százalékát tették ki. Az 1880-as népszámlálás adatai szerint 5791 tanköteles és 10 899 menhelyre szoruló gyermek számláltatott akkor az úgynevezett „hülyék” közé, ellátásukra pedig egyetlen magánkézben lévő intézet szerveződött Frim Jakab vezetésével. Frim maga panasolja, hogy emellett ki vannak zárva a „hülye” gyermekek a „siketnéma-intézetekből” és az árvaházakból is, hiszen mindenhol az kívántatik meg, hogy a szellemi épséget igazolják. Ezért új intézetek felállítását javasolja 1875-től működő saját magánintézete mellé (vesd össze: *Frim*, 1884).

Ebben az időben kezdődött a beszédhibás gyermekek oktatása is, miután megnyílt az Orthophonicus Intézet Aradon, 1891-ben, Roboz József vezetésével, kivételesen nem bentlakásos intézetként, hanem beszédgyógyító tanfolyamok keretein belül javítva a beszédhibákat. A beszédhibás gyermekek ellátását kezdetben ő is a néptanítók által képzelte el.

„A siketnémákat, vakokat és hülyéket külön intézetekben kell tanítani, mert az ilyen fogyatkozásban szenvedő gyermekek – a dolog természete szerint – ki vannak zárva a népiskolából. Ámde a dadogó, hebegő, selypítő és orrbeszédben szenvedő érzékű gyermekek a népiskolák padjaiban ülnek [...] a legtöbb hazai tanítóképző-intézetünkben ez időszert nincsenek olyan tanerők, a kik e téren teljesen otthonosak volnának. Mert ha olvastak is egy-két szakmunkát, a dadogók és hebegők kezelésében gyakorlati ügyességre nem tehettek szert. Pedig feladatukat éppen az képezné. Hogy a tanítójelölteket lehetőleg gyakorlati úton tanítsák meg a beszédhibák kezelésére” (*Roboz*, 1898, 162..).

Ők is elsősorban a népiskolák feladatainak bővülésében gondolkodtak, a felvetésre azonban tartós megoldást az nyújtott, hogy megnyílt a siketek tanítóit képző tanfolyamból kivált „hibásbeszédűeket tanító tanárok tanfolyama”, amelyet szintén a váci intézetben szerveztek meg 1896-tól, majd ezeket követte 1897-től a vakok iskolájában működő, a vakok tanítóit, majd a „gyengeelméjűek” tanítóit képesítő tanfolyam is (Gordosné, 2000).

Ezzel általánossá vált az a csaknem egy évszázad alatt megszülető döntés, hogy a tanítók kétéves tanfolyamai által gondoskodjanak ezen gyermekek neveléséről, és hogy nevelésükre a népiskolákon kívüli megoldást kell keresni, hiszen minden tanító képzésébe már a siket gyermekek nevelésének kérdésköre sem fért be, nemhogy a vakok, a beszédhibás és a „gyengeelméjű” gyermekek nevelése. Nem volt tehát más, a kor és a társadalmi viszonyok közepette realizálható megoldás, mint újabb intézetek felállítása.

„Az egyetlen hajlék kicsiny volt már az alapításakor is e szerencsétlenek mindegyikének befogadására, újabbat létesíteni pedig, bár az ősök nemes buzgalomát örökölték az utódok, a mostoha viszonyok miatt egész a legújabb időkig nem sikerült. Csekély eredményű volt egyesek buzgólkodása a törvényhozában, majdnem eredménytelen a szakférfiak javaslata és felhívása, a mit a nagy közönséghez intéztek, csak hosszabb idő elteltével, akkor is szórványosan jelentkező sikerek érettek el. A két legjelentékenyebb tényező: a törvényhozás és társadalom, közönyösséget tanusított s mindegyik a másiktól várta a segítségnyújtását. Pedig a kettőnek közös működése biztat csak sikerrel” (Scherer, 1895, V–VI.).

A törvényhozás és a társadalom támogatása

A társadalom támogató szándéka azonban, ha lassan is, megjelent, például azáltal, hogy megalakult a Siketnémákat Támogató Országos Egylet 1894-ben (vesd össze: Scherer, 1895), és ez 1896-tól a „siketnémák, vakok, hülyék ügyében” egyaránt munkálkodik, „A testi és szellemi fogyatkozásban szenvedőket támogató országos egyesület”-ként, és az egyesület folyóirata is hasonlóképpen kibővítette szakcikkeinek körét.

A törvényhozás is egyre inkább az ügy mellé állt, dr. Náray Szabó Sándor miniszteri osztálytanácsos személyében, aki orvosként a gyógypedagógiai intézetekért volt felelős a Vallási és Közoktatási Minisztériumban. Egyrészt a szakmai fejlődést támogatva lehetővé tette, hogy elinduljon 1898-ban a *Magyar Gyógypedagógia* című szaklap, majd 1899-től a *Gyógypedagógiai Szemle*, amelyek a népszerűsítés mellett az ügy egyre mélyebb tanulmányozását is célul tűzték ki. Náray Szabó *Néhány szó a fogyatékosok oktatásügyéről* című művében az intézetek finanszírozásának fejlesztésére tesz javaslatot, hogy azt a szülők, a városok és községek, a közjótékonyági és pénzintézetek, az állam és „a jótékonycélú állami sorsjáték” egyaránt anyagilag támogassák. Az oktatásügy célkitűzése ettől kezdve pedig az intézetek létrehozása volt.

„Mint hogy a fogyatékosok oktatásánál arra kell főképpen törekedni, hogy az oktatásban részesülők, a társadalomnak az érzékükökhöz hasonlóan keresetképes tagjaivá neveltsenek, első és főteendő volt a meglévő intézmények megfelelő szervezése [...], egyöntetű szervezés, egységes tanterv, megfelelő tanterők képzése, tan- és vezérkönyvek szerkesztése, valamint az intézeteknek minden tekintetben megfelelő felszerelése véteget tehát foganatba; emellett gond fordított új intézetek és iskolák tervszerű felállítására is” (Náray Szabó, 1898, 6.).

Az állam kivette a részét az intézetalapítás anyagi támogatásából is, hiszen az 1898. évi költségvetés finanszírozta először a gyógypedagógiai intézetek nevelőinek fizetését. Ez jelentős számú intézetalapításhoz vezetett (1900: „siketnémák” és vakok kecskeméti intézete, 1901: szegedi, jolsvai és egri intézetei nyitották meg kapuikat), de új szakterületek is nyíltak, mint például 1900-tól a kiegészítő osztály, amely kiegészítő iskolává nőtte ki magát, 1903-tól pedig – bár magánintézetként – a „nyomorék gyermekek intézete”.

Nem mondtak le azonban az ekkor megszülető gyógypedagógiában az immár „fogyatékosnak” nevezett gyermekek népiskolai neveléséről sem, hiszen az intézetek még mindig nem tudtak felvenni minden oda jelentkező gyermeket, így a tanítók tájékoztatása és az együtt nevelésre való felkészítése továbbra is fontos feladatot jelentett. Emiatt a miniszteri szaktanács 1900-ban a gyógypedagógiai oktatásügy népszerűsítése céljából újabb tájékoztató és tanácsadó füzetek kibocsátását határozta el a „siketnémák, vakok, hülyék és beszédhibákban szenvedők” foglalkoztatásáról és a velük való bánásmódról

szülők, papok és néptanítók számára. Klis Lajos *Közérdekű tudnivalók a siketnémákról*, Sarbó Artur *Népszerű útmutatás a beszédhibák felismerésére és elhárítására*, Herodek Károly *Közérdekű tudnivalók a vakokról*, Skultéthy Lajos *Közérdekű tudnivalók a hülyékről* című munkáival jelentek meg ezek a tanácsadó füzetek, amelyeket a minisztérium az 1901. évi 40144. számú rendeletével az egyházi főhatóságok számára megküldött, hogy a hozzájuk tartozó néptanítókat arra ösztönözzék, hogy „siketnéma” és vak tanulók számára tanfolyamokat szervezzenek.

Ezek a tanfolyamok 4–12 gyerek részvételével indulhattak meg, 10 hónapos, napi 1 óra tanítást biztosító képzésként, de erre csak Székesfehérvárott és Ungvárott volt igény, ahol 10–10 növendék részesülhetett ezáltal tanításban az 1901–02-es tanévben, meghatározott tandíj fejében. Az internátusi (bentlakásos intézeti) nevelés mellett tehát az intézeti nevelés előtti „előkészítésképpen” történő népiskolai nevelés és a napi 1 órás „tanfolyamok”, vagyis helyben történő különoktatás jelentették az alternatívákat. Felmerült persze újra és újra a későbbiekben is a bentlakásos iskola mellett a bejáró (externátusos) nevelés kérdése is, ezt azonban megfelelő számú intézet hiányában sokáig nem lehetett megvalósítani, később pedig leginkább a „gyengetehetségű” gyermekek kisegítő iskolai nevelése terén nyert elismerést.

Érvek persze megjelentek a helyben történő, a családot el nem hagyó, az „épekkel” történő együttnevelés mellett ekkor is, hiszen sok gyermek esetében valószínűleg még sokáig ez jelentette az iskoláztatáshoz való hozzáférés egyetlen módját, azonban ennek színvonalja meglehetősen változó lehetett. Szakmai érvek az együtt nevelés mellett Borbély Sándor váci igazgatótól hangzanak el az 1899-ben a Budapesten tartott II. nemzetközi gyermekvédő kongresszus emberbaráti szakosztályában az oktatás minden „siketnéma” gyermekre való kiterjesztése témájában:

„A siketnéma gyermekek védelme elsősorban a tanultságban és a munkaképességben van, – azért mondassék ki védelmükre az általános tankötelezettség. – Addig is, míg számukra kellő számú szakiskola nincs, oly országokban, mint pl. Magyarország, hol a kisedővödái és népiskolai törvény őket az általános tanításból nem zárja ki, e törvény hatálya alatt az éperzékűek kisedővödáiba és népiskoláiba járjanak” (Borbély, 1902, 345.). „A családi nevelődés, még esetleges ferdeségeivel és hiányaival sem oly rossz, hogy azt az idegen ház, vagy internatus feltétlenül jobban helyettesíthetné; azért: az externatus jobb az internatusnál; annál jobb a családi nevelés. Csak a legkritikább esetekben engedhető meg, hogy a szülői házból kiragadtassék a gyermek, t. i. ha annak egészségi állapota feltétlenül s erkölcsi élete valójában veszélyeztetve lenne” (Borbély 1902, 346.).

Ma szerencsére nem azon kell gondolkodnunk, hogy ezek a gyermekek részesülhessenek-e nevelésben, vagy sem, hiszen ez ma már egyértelmű társadalmi érdek és alapvető jog is. Az a kérdés viszont máig nem került megválaszolásra, hogy hogyan tudjuk az oktatás minőségét garantálni számukra a többségi iskolákban. Az inkluzív nevelés válasza erre szinte megegyezik Mihályik Szidor 1870-es felvetésével, mely szerint a különböző szakemberek és intézmények együttműködése szükséges minden gyermek sikeres nevelésének megvalósításához.

A vakok oktatásával kapcsolatosan is hasonló érvek kerültek elő:

„Ott, a hol a vakok részére fönnálló intézetek a tanköteles korban levő vakoknak csak nagyon csekély százalékát bírják befogadni és képezni, a népiskoláknak a vakok képzésében való kisegítő munkássága egyenesen szükséges; és igen könnyen elérhető, hogy a jövőbe tekintő szakemberek az ezen irányú fáradozást kötelességüknek tartották és tartják. Nagyon jól tudták és tudják ezek is, hogy a vak csak a vakok számára berendezett intézetben részesülhet abban a kiképzésben, mely őt célul tűzött teljes önállóság

birtokába juttathatja; nagyon is jól tudják, hogy a vakok oktatásának főtárgyai, milyenek az ipar és zene, népiskolákban egyáltalában nem taníthatók, hogy tehát ott a vakok oktatása teljes nem lehet. De vajjon ezért a vak gyermekek tekintélyes percentszázéka minden oktatás nélkül maradjon-e?” (Herodek, 1903, 19.)

Mindez egészen addig kérdéses maradt, amíg az 1921. évi XXX. törvénycikk az iskoláztatási kötelezettség teljesítésének biztosításáról erről a kérdéstről végre pontosabban rendelkezett és biztosította ezen gyermekek tankötelezettségét is. Tankötelezettségük kinyilvánítása azonban a „nyilvános iskolákból” való kizárás által történhetett meg.

„6. § A gondviselő (1. §) kérelmére a tanítótöbbség (tanító) előterjesztésére az elsőfokú iskolai hatóság (gondnokság, iskolaszék) javaslatára a kir. tanfelügyelő felmentheti a gyermeket a nyilvános iskolába járás alól, ha

1. otthon vagy magánintézetben megfelelő oktatásban részesül,
2. testileg vagy szellemileg hátramaradt,
3. az iskolabajárás a gyermek egészségét vagy biztonságát veszélyezteti. [...]

7. § A tanítótöbbség (tanító) előterjesztésére és az elsőfokú iskolai hatóság (gondnokság, iskolaszék) javaslatára a kir. tanfelügyelő a szükséghez képest hosszabb vagy rövidebb időre kizárja a gyermeket a nyilvános iskolából, ha

1. oly szervi fogyatkozása van, amely a tanulmányokban való normális előhaladást lehetetlenné teszi,
2. ragályos vagy undort keltő betegségben szenved,
3. elmebeteg vagy tompa-elméjű,
4. a többi gyermek erkölcsiségét veszélyezteti.

A nyilvános iskolából kizárt gyermekekre nézve az iskoláztatás kötelessége fennmarad.”

Iskoláztatási kötelezettségeiknek ezek a gyermekek kizárólag az akkorra már kialakult gyógypedagógiához tartozó intézményekben tehettek eleget. Azzal tehát, hogy lehetővé és támogatottá vált (a képezhetetlen kategóriába eső gyermekeken kívül) minden gyermek nevelése, egyúttal bezárult az az ajtó, amely a népiskolák felé, a többségi iskoláztatás felé mutatott. A tankötelezettséget és egyben a többségi iskolákból való kizárást az 1961-es közoktatási törvény is megerősítette, amelynek kötöttségén az 1985-ös közoktatási törvény oldott, de az együttnevelést csak az 1993-as közoktatási törvény kezdte támogatni.

Tanulságok

Ha azon töprengünk, hogy ez a 19. századi régi történet mit üzen nekünk, akkor eszünkbe juthat, hogy milyen kevés társadalmi támogatottságot kapott ez az ügy akkori-ban, és átgondolhatjuk, hogy ma vajon kap-e eleget. Felvethetjük, hogy akkor meglehetősen kevés tanító érdeklődött ezek iránt a kérdések iránt, de ma vajon több érdeklődő pedagógussal találkozhatunk-e? Megláthatjuk a ma felmerülő érveket is, például „időhiány”, magas tantervi elvárások – a csaknem 150 évvel ezelőtti véleményekben. Azt is jelelhetni ez a történet számunkra, hogy a külön iskoláztatás „nem az egyébként mindenkor kétarcú társadalom negatív megkülönböztetési szándékát reprezentálja, hanem ezáltal éppenséggel emberi és szakmai szempontok szerinti ’pozitív diszkriminációról’ van szó [...] humanista tudós személyiségek [...] kezdeményezik önzetlenül a legelső speciális tanintézmények létrehozását. Ők azok is, akik nagy odaadással, maguk dolgozzák ki az intézményes keretek között eredményesen alkalmazható speciális eszközrendszerket.” (Illyés, 2000, 335.). Ezeknek az eszközrendszereknek a megléte nélkül az együttnevelés ma sem lenne megvalósítható.

Ma szerencsére nem azon kell gondolkodnunk, hogy ezek a gyermekek részesülhessenek-e nevelésben vagy sem, hiszen ez ma már egyértelmű társadalmi érdek és alapvető jog is. Az a kérdés viszont máig nem került megválaszolásra, hogy hogyan tudjuk az oktatás minőségét garantálni számukra a többségi iskolákban. Az inkluzív nevelés válasza erre szinte megegyezik Mihályik Szidor 1870-es felvetésével, mely szerint a különböző szakemberek és intézmények együttműködése szükséges minden gyermek sikeres nevelésének megvalósításához. Ennek törvényi alapjai ugyan mára megteremtődtek, megva-

lósításakor azonban megkapjuk a választ arra, hogy a 19. század pedagógusainak törekvései után immár a 21. század szakemberei hogyan tudnak megfelelni az együttműködés emberi és szakmai kihívásainak.

Irodalom

- Berecz M. (1888): Még egy szó a siketnémák oktatásügyének általánosítása érdekében. *Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén*, 3. 34–36
- Borbély S. (1902): *Emlék-könyv a Siketnémák Váczi Országos Királyi Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára*. Budapest
- Degenhardt, S. – Rath, W. (2001): *Blinden und Sehbehindertenpädagogik*. II. Studentexte zur Geschichte der Behindertenpädagogik. Luchterhand, Neuwied, Berlin.
- Entlicher, F. (1872, 1989): *Das blinde Kind im Kreise seiner Familie und in der Schule seines Wohnortes*. Faximile edition. Bentheim, Würzburg.
- Erdélyi I. (1887): A siketnémák tanítása a népiskolában. *Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén*, 4. 54–57.
- Fekete K. (1874, 1885): A siketnémák oktatása a népiskolában. In *A magyarországi néptanítók második egyetemes gyűlése*. Rendező Biz., Budapest. 315–326. In *Értesítő a siketnémák váczi királyi orsz. intézetéről az 1884/85-i tanévben*. Vác. 3–26.
- Fekete K. (1887): Czélja és haszna a siketnémák oktatásának a népiskolában. *Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén*, 1. 2–5.
- Frim J. (1884): *A hülyeség és a hülyeintézetek különös tekintettel Magyarország hülyéire. Segélyszózat a magyar nemzethez a nyomorultak legelhagyottabbjai érdekében*. Budapest.
- Gordosné Szabó A. (1993): Időszerű gyógypedagógiai témák a magyar nevelésügyi kongresszusokon. *Gyógypedagógiai Szemle*, 4. 263–274.
- Gordosné Szabó A. (2000): *A magyar gyógypedagógus-képzés története*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Herodek K. (1903): *Közérdekű tudnivalók a vakokról*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest.
- Herodek K. (1926): *Emlékkönyv a vakok József Nádor Orsz. Kir. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára*. Budapest
- Illyés S. (2000, szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Mihályik Sz. (1870, 2000): *A vakokról*. Bagó Márton, Buda. Facsimile kiadás. Vakok Általános Iskolája és Diákotthona, Budapest.
- Mészáros I. – Németh A. – Pukánszky B. (2005): *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskolázás történetébe*. Osiris, Budapest
- Náray Szabó S. (1898): Néhány szó a fogyatékosok oktatásügyéről. *Magyar Gyógypedagógia*, 1. 3–10
- Roboz J. (1898): A beszédhibák és tanítóképző intézeteink. *Magyar Gyógypedagógia*, 2. 155–163
- Scherer I. (1888): Tanerőképzésünk. *Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén*, 11. 177–182.
- Scherer I. (1890): A siketnéma-tanítói tanfolyam megnyitása a budai Paedagogiumban. *Kalauz a siketnémák oktatása és nevelése terén*, 4. 55–60
- Scherer I. (1895): *A siketnéma-oktatás és nevelés kézikönyve. Siketnéma-tanítók és tanügybarátok számára*. Toldi Lajos Könyvkereskedés, Budapest.

Schiffer Csilla

ELTE, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Általános Gyógypedagógiai Tanszék

Időegybeesések

Várnagy Ildikó kiállításáról

Giordano Brunóra hivatkozik friss esszéjében Várnagy Ildikó. Depressziós időszakában, valószínűleg öngyógyító céllal, elősodorja mindazokat, akikkel képes maradt dialogizálni, akikről szóló narratívákra gondolva megnyugszik. Démokritosz, Platón, Arisztotelész, Eckhardt mester után következik Giordano Bruno, a sor végén pedig Arany János, Sartre, Dilthey, Toynbee, végezetül Freud. Az olasz vándorhumanista filozófusról azt jegyzi föl: „Valamennyi dolog egy, mely változatossága révén magába foglal mindent...”, majd így folytatja: „Ez az egy-mánia tetszik nekem. Minden egybe szeretnék terelni és tartani, legalább elméletileg, legalább boldogságilag.” A szöveg reménytelenül csupas, és talán ezért könyörtelen.

Várnagy ilyen.

Négy doborműre mutatott rá a szobrász Várnagy Ildikó, amikor Százados úti műtermében megmutatta a kiállítására előkészített alkotásokat. Kettőnek látszottak, a fehér fal előtt, ahová támasztotta azokat, kettesével lettek ugyanis egymásra fektetve. Érdeklőd-